

Litterae et Amicitia
Ünnepi kötet Monok István
70. születésnapjára

Litterae et Amicitia

Ünnepi kötet Monok István 70. születésnapjára

Szerkesztette:

Viskolcz Noémi

Zvara Edina

N. Kis Tímea

Nagy Andor

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem – Tokaj-Hegyalja Egyetem
Eger – Sárospatak, 2026

Kiadja az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Líceum Kiadója
és a Tokaj-Hegyalja Egyetem

A kiadvány a Tokaj-Hegyalja Egyetem Kulturális Örökség Tudományok Tanszéke,
az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Kulturális Örökség és Művelődéstörténeti
Tanszéke, a Szegedi Tudományegyetem Kulturális Örökség és Humán Információ-
tudományi Tanszéke, illetve a Miskolci Egyetem Történettudományi Intézete
együttműködésével jött létre.

ISBN 978-963-496-325-7

A kiadásért felelős
az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem
és a Tokaj-Hegyalja Egyetem rektora
Megjelent az EKKE Líceum Kiadó gondozásában
Kiadóvezető: Dinnyés Patrik
Felelős szerkesztő: Kusper Judit
Nyelvi lektor: Báthory Kinga
Nyomdai előkészítés, borítóterv: Molnár Gergely
Megjelent: 2026-ban

Nyomdai kivitelezés: Prime Rate Zrt.
Felelős vezető: Tomcsányi Péter

Tartalomjegyzék

ELŐSZÓ	11
KÖSZÖNTŐK	13
Géczi János Beatus vir.....	15
Elsa Barbier István, l'ombre amicale de la Hongrie	19
Andreas Brandtner Libraries as institutions in international cooperations: Greetings along the Danube from Vienna to Budapest.....	23
P. Anton Bruck OFM István Monok und die Bibliothek der Franziskaner in Güssing.....	25
Andrea De Pasquale Bon anniversaire de l'Italie	27
Tiberius Ignat Celebrating a Decade of Collaboration and Friendship with Professor István Monok	29
Kokas Károly A három szakállas esete Szegeden, a Nagyokkal.....	33
Tuomo Lahdelma Monok István köszöntése	39
Eva Márza István Monok, Homme – Collaborateur – Ami	41
†Ötvös Péter Monok István bekopog az ablakon	43

Julien Roche	
Salutations de France – Hommage du Président de LIBER.....	45
Rozsondai Marianne	
Monok István 70 (2026)	49
Andrea Seidler	
Gelehrsamkeit, Verantwortung und Begegnung: Persönliche Gedanken zu einer Zusammenarbeit.....	53
Sipos Gábor	
1668 – egy lajstromíró följegyzései.....	59
Maria Luisa Vidriero	
Una fuerza de la naturaleza, una columna de saber, un capitel de amistad: István Monok – Une force de la nature, un pilier du savoir, un chapiteau de l'amitié: István Monok.....	61
TANULMÁNYOK	63
Ács Pál	
A szent és a profán: Paris ítélete Pesti Gábor <i>Újtestamentumának címlapján</i>	65
Almási Gábor	
Több mint könyvtáros: Esaias Leuker I. Miksa bajor herceg szolgálatában	81
Balázs Mihály – Keserű Gizella	
II. Rákóczi Györgyöt megéneklő versek.....	91
Bartók István	
<i>Compendium etymologiae et syntaxis</i> : egy hazai kiadású kétnyelvű latin grammatika könyvészeti és kritikátörténeti vonatkozásai	109
Bene Sándor	
Kozmopoliták, hungarusok és az iróniahatár	119
Bujtás László Zsigmond	
Páldi István újabb hollandiai munkája 1747-ből	133
Viliam Čičaj	
Medizinische Bibliotheken in Ödenburg und in den Bergstädten im 17. Jahrhundert	149

Csepregi Zoltán

- Johannes Rezik eperjesi tanítványai: további források
a 2015-ben megjelent eperjesi diáknévsorhoz..... 159

Marisa Midori Deaecto

- Le message des livres : un essai for impressionniste sur
les petits formats dédié à István Monok..... 173

Christophe Didier

- À la recherche de Mr X : sur la restauration d'un lot de reliures
de la Kaiserliche Universitäts- und Landesbibliothek..... 185

Dóbék Ágnes

- Anton Kurz bécsi ügynök Patachich Ádám
könyvgyűjtési hálózatában..... 197

V. Ecsedy Judit

- Négyszáz év magyar betűmintái..... 207

Emődi András

- A nagyváradi Béres Károly (később Kálvin) Nyomda 231

G. Etényi Nóra

- „Das französische Traplier-Spiel”: egy 1670-es
beszélgetésjáték tanulságai 261

Fazekas István

- Salamonfai és rátki Rátky József (1717–1781)
középfokú iskoláztatása..... 273

Haader Lea – Ilyefalvi Emese – Madas Edit

- Ismeretlen nyelvemlék: Szalai Béla-féle ráolvasás
(16. század első negyede) 285

Hegyi Ádám

- Mosyik István síteri református lelkész könyvjegyzéke 1750-ből..... 291

Király Péter

- Egy elképzelt, a bibliográfiai adattudományról szóló képzés vázlata 305

Király Péter

- Mikor járt hajdútáncot Esterházy Pál a császárné előtt? 319

N. Kis Tímea

- Rendhagyó könyv(tár)történet: egy illusztrált
Martin Boregk-kötet tanulságai..... 323

Kiss Farkas Gábor

Zrednai (Vitéz) János verse V. László halálára (*Sideribus patriis...*) 339

Kovács András

Bethlen Gábornak ajánlott *Itinerarium catholicum* 353

Kőszeghy Péter

Vörös Mihály, *Kapitány Sárvári Jánosnak és Támár török
kisasszonynak szárazon és tengeren esett története* (1812) 363

Lauf Judit – Molnár Antal

Egy ismeretlen késő középkori obszerváns ferences
formulagyűjtemény két levele:
Gabriele Rangoni magyarországi működésének kezdeteihez 375

Mikó Árpád

Antikvabetűs feliratok a Magyar Tudományos Akadémia
dísztermének Lotz-falképein 391

Molnár Dávid

Történészek fókabőrben? Kepler verses bejegyzéséről
Filiczki János albumában 403

Nagy Andor

Egy ismeretlen román nyelvű lakodalmi köszöntővers
(Brassó, 1717) 411

Oláh Róbert

Egy elfeledett teológiai sikerkönyv:
Fegyverneki L. Izsák *Enchiridionja* 425

Orbán Áron

Batthyány (III.) Boldizsár és a németalföldi falképfestő 437

Ősz Sándor Előd

Wolfgang Musculus művei a régi erdélyi könyvtárakban:
a berni reformátor munkásságának 16. századi
erdélyi hatástörténete 451

Pálffy Géza

Az Esterházy család a Magyar Királyságot kormányzó
világi elitben az 1526 utáni két évszázadban 465

Ferenc Postma

Die Eintragung des siebenbürgischen Studenten Petrus Felckmannus
im *Album Amicorum* von Arnoldus Rusius
(Franecker, den 13. August 1597) 477

Romsics Ignác	
Hírünk Nyugaton, 1920–2020	489
Sipos Eszter	
Aranyzinórral még a nyúl is elhúzhatja az oroszánt: tudományos hitelesség és orvosi ars poetica Daniel Fischer <i>De terra medicinalis Tokajensis</i> című művében	497
Szabó Ádám	
Egy filológus az orvostudományban: Nicasius Ellebodus és a galénoszi-hippokratészi szöveghagyomány.....	511
Szelestei N. László	
Bíró István exjezsuita és a jezsuiták kolozsvári könyvtára a rend feloszlata után	519
Szentmártoni Szabó Géza	
Epiimenidész aluvása, avagy álomutazás a jövőbe.....	529
Tóth Gergely	
<i>A Notitia Hungariae novae</i> csonka ötödik kötete: mikor, miért és hogyan jelent meg Bél Mátyástól Moson vármegye leírása?	537
P. Vásárhelyi Judit	
Habent sua fata tituli calcographici	549
Viskolcz Noémi	
Pulzky Ferenc könyvadománya a Magyar Tudományos Akadémiának 1867-ben	561
Zvara Edina	
Borcsiczky György (1619–1679) pozsonyi kanonok és könyvei	571
Zsupán Edina	
Egy szöveggondozó a Corvina könyvtárban: Antonio Bonfini.....	585
TABULA GRATULATORIA	603
KÉPEK JEGYZÉKE	605
SZERZŐK	613
SZEMÉLYNÉVMUTATÓ	617
HELYNÉVMUTATÓ	659

Mosyk István síteri református lelkész könyvjegyzéke 1750-ből¹

Hegyi Ádám

Monok István 2003-ban megjelent összefoglaló munkájában még azt írta, hogy az 1550 és 1720 közötti időszakból a Királyi Magyarországról, illetve Erdélyből 20-20 református lelkései könyvtár jegyzéke maradt fenn.² 2008-ban pedig a Hollandiában a 17-18. század fordulóján tanult kálvinista lelkészek gyűjteményeit elemezte.³ Azóta újabb és újabb jegyzékek kerülnek elő, mint például 2011-ben Pataki István görögnyeszentimrei prédikátoré.⁴ Az olvasmánytörténeti kutatócsoport arra törekszik, hogy 1526-tól 1750-ig a Kárpát-medencében keletkezett összes könyvjegyzéket regisztrálja. A *Könyvtártörténeti Füzetek* nevű sorozatban ezért közreadják a könyvjegyzékek adatait.⁵ Az eddig 15 kötetben publikált *Füzetek* nem ismerik Mosyk István síteri kálvinista lelképásztor 1750-ben készült könyvjegyzékét, aki Németalföldön gyűjtött könyveit próbálta meg hazahozni, ezért egy újabb adalékkal szeretnénk a református papság könyvkultúrájának történetéhez hozzájárulni.

A könyvjegyzék a Helytartótanács vallásügyi bizottságának jelentései között maradt fenn.⁶ A két *Carolina resolutio* kihirdetése után a Magyar Királyság központi végrehajtó szervében, a Helytartótanácsban önálló ügyosztályt hoztak létre az úgynevezett akatolikus egyházak felügyeletének céljára. Az ügyosztály feladata volt a római katolikus egyház érdekeinek megvédése, ezért a protestánsok és a görögkeletiek kötelesek voltak ezen a bizottságon keresztül intéz-

¹ A tanulmány megírását a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal K-145896 számú témapályázata támogatta.

² MADAS, MONOK 2003, 168–169.

³ MONOK 2008.

⁴ Ősz 2011.

⁵ KtF 1981–2022.

⁶ MNL OL Helytartótanácsi Levéltár, *Relationes et protocolla consiliariorum* C 19 1750. október 26/a.

ni a napi működéshez szükséges dolgaikat. Többek között templomépítéssel, vegyes házasságokkal, zsinatokkal és külföldről behozott protestáns könyvek ellenőrzésével foglalkozott az ügyosztály.⁷ Mosyk könyveit a külföldön megvásárolt művek ellenőrzése során írták össze.

A jelentés tartalmazza a Harmincad hivatal által lefoglalt könyvek jegyzékét, Palitsch (Palics) Ignác káplán-revizor jelentését, Mosyk István síteri lelkész kérvényét és Althann Mihály Károly váci püspök javaslatát. Egyik iraton sem szerepel keltezés, egyedül az iratcsomó külzetén található dátum, amelyből megállapítható, hogy az 1750. október 26-án érkezett meg a vallásügyi bizottsághoz, és november 26-án tárgyalták azt.

Palitsch Ignác jelentésében ismerteti Mosyk kérvényét, amely során kitér arra, hogy a református lelkész szerint a lefoglalt könyvek nem tiltottak. Mosyk instanciájában ehhez hasonlóan szintén azzal érvel, hogy a svájci hitvallást tanító művek nem tiltottak, ezért kéri a tőle két évvel ezelőtt elkobzott könyvek visszaadását. Althann püspök viszont további vizsgálatot rendel el, és kötelezi a prédikátort arra, hogy bizonyítsa be, valóban nem tiltottak-e a jegyzékben szereplő könyvek.

Nagyon keveset tudunk viszont Mosyk életéről és németalföldi tanulmányairól.⁸ Az biztos, hogy 1734. április 24-én iratkozott be a debreceni kollégiumba,⁹ és ezt követően 1745-ben útlevélkérelmet adott be a Helytartótanácsához azért, mert Utrechtben szeretett volna továbbtanulni. A beadványából kiderül, hogy Pest vármegyei származású volt, és 1745. szeptember 13-án megkapta az uralkodói engedélyt a hollandiai utazásra.¹⁰ A peregrinációs adattárakban viszont nincs nyoma sem németalföldi, sem más protestáns országban folytatott tanulmányainak.¹¹ Ráadásul sem emlékkönyve, sem emlékkönyvbejegyzése nem maradt fenn.¹² Hollandiai tanulmányaira egyedül útlevélkérelméből és lefoglalt könyveiből következtethetünk.

A vallásügyi bizottság irataiban ugyan nem említik, hogy Mosyk Németalföldről tért haza, egyedül ő maga utal arra, hogy két évvel ezelőtt – vagyis 1748-ban – lefoglalták könyveit. Mivel a könyvjegyzék címfejéből az is kiderül, hogy a Harmincad hivatal kobozta el a köteteit, ezért a külföldi peregrináció majdnem bizonyos, hogy megtörtént, hiszen a harmincadhelyek voltak kötelesek

⁷ FELHŐ, VÖRÖS, 1961, 72, 127–130.

⁸ Az iratokban a neve Mosyk, Mosik, Mosih alakban tűnik föl.

⁹ SZABADI 2013, 416.

¹⁰ MNL OL Helytartótanácsi Levéltár, *Acta studiosorum acatholicorum* C 41 Beadvány 1745. 07. 27., Fogalmazvány 1745. 08. 17. Királyi rendelet 1745.09.13.

¹¹ BOZZAY, LADÁNYI 2007; HEGYI, SZÖGI 2016; GÖMÖRI 2005; TAR 2004; SZÖGI 2003.

¹² IAA – RAA.

az országba beérkező könyveket ellenőrizni.¹³ Ráadásul az útlevílkérelem és a lefoglalás között eltelt három év megfelel annak az időintervallumnak, amelyet a protestáns diákok általában külföldön töltöttek a 18. században.¹⁴

Mosyk további életútjáról is igen keveset tudunk. Síteri lelkészségéről egyedül a Helytartótanácshoz benyújtott kérelméből értesülünk, mert ebben „in possessione Süterin i[llustrisisme] co[mi]t[a]tu Bihariensi existentis V[erbi] D[ivini] Minister” megnevezéssel illeti önmagát. A zsinati iratokban viszont nincs nyoma annak, hogy ordinálták volna, és a síteri egyház történetével foglalkozó szakirodalom sem tud Mosyk szolgálatáról.¹⁵ 1753-ban már biztosan nem tartózkodott a faluban, mert ebben az évben Bojti Pál lelkipásztor nyitotta meg a gyülekezet első anyakönyvét.¹⁶ A Bihari Református Egyházmegyében viszont több egyházközség esetében is bizonyítható, hogy azokban lelkipásztorként működött. 1763-ban Fugyivásárhelyen (Oșorhei), 1776-ban Nyüveden (Niuved), 1778-ban Magyarkakucson (Cacuciu Nou) említ az egyházmegyei jegyzőkönyv egy Mosyk István nevű prédikátort.¹⁷

Síter (Șișterea) Bihar megyében, a Réz-hegység lábánál, az Almás- és a Kősmő-patakok által közrefogott területen található. A falu a 18. században homogén református település volt, a katolikusok lelkigondozását csak 1788-ban tudták legelőször megszervezni, de még ekkor sem tudtak ott plébániát alapítani.¹⁸ Középkori temploma viszont freskókkal volt gazdagon díszítve.¹⁹ Amikor Mosyk a könyveit próbálta meg a Helytartótanáctól visszaszerezni, akár helyi vizsgálatot is elrendelhettek volna, és a vallásügyi bizottság figyelmét ekkor könnyen felkelthette volna egy katolikus eredetű templom. Jelenlegi adataink szerint erre valószínűleg azért nem került sor, mert 1734-ben sem vették észre a lelkészpénztár munkatársai azt.²⁰ Egy falusi református lelkész műveltségét viszont megismerhetjük Mosyk könyvjegyzékéből.

A 18. század első felében a kálvinista prédikátorok könyvkultúráját egyszerre jellemezte az ortodoxia, a karteizianizmus, a coccejanizmus, a pietizmus és a többi teológiai irányzat ismerete, de ez nem feltétlenül jelentette azt, hogy azoknak követőivé váltak. Sokkal inkább gyakorlati szempontok vezérelték

¹³ FELHŐ, VÖRÖS 1961, 219, 226.

¹⁴ SZÖGI 2022, 81–87.

¹⁵ BARCSA 1908, 327; TÓTH 1894.

¹⁶ SÁMI 1985.

¹⁷ Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára, Bihar-Érmelléki egyházmegye iratai, *Közügyűlési jegyzőkönyv 1729–1785*, I.30.a.2. Köszönöm Zsigmond Attilának, hogy felhívta a figyelmem ezekre az adatokra.

¹⁸ EMÓDI, LÁNGI 2004, 205.

¹⁹ HUNYADI 1794, fol. Mm2r, Mm3r; RÓMER 1874, 135–138.

²⁰ BÓNISNÉ WALLON 1973, 35.

őket könyvtárunk tartalmának összeállításakor.²¹ Például a Hollandiában tanuló diákok túlnyomó többsége bibliakommentárokat, prédikációs gyűjteményeket, kegyességi műveket, loci communeseket vásárolt meg. A falusi-mezővárosi lelkészek számára ezek a művek számítottak alapvetőnek, mert munkájuk során ezeket tudták felhasználni.²² Azok a prédikátorok, akik speciálisabb gyűjteményt állítottak össze, általában alkottak is: bibliafilológiai, történeti, természettudományi, filozófiai vagy orientalisztikai területen fejtették ki tevékenységüket.²³

Mosyk István gyűjteménye kicsi volt, könyvjegyzékén összesen 28 művet soroltak fel 33 példányban. A jegyzék szűkszávsága miatt nem lehet pontosan azonosítani az egyes kötetek kiadási adatait. Az összeírás latinul készült, nagyon valószínű, hogy a könyvei is latin nyelvűek voltak. Ezt bizonyítja, hogy az azonosítható művek Johann Arndt és Kálvin munkáit (22., 26. tétel) kivéve csak latinul jelentek meg. Mosyk könyvjegyzékén reformátorok, ortodox kálvinisták és a coccejanizmus könyvei mellett prédikációgyűjtemények, evangélikus teológusok, valamint a puritanizmus és a humanizmus egy-egy műve is megtalálható.

Összesen két reformátor könyvét találjuk meg Mosyk könyvtárában. A svájci reformáció legismertebb képviselőjének, Kálvinnak egy prédikációs kötetét szerezte meg a siteri lelkipásztor (26. tétel). A Kárpát-medencében a hitviták során a kora újkorban igen sokszor hivatkoztak Kálvin teológiai műveire, és nyomtatott prédikációi is eljutottak az országba, ezért egyáltalán nem meglepő, hogy Mosyk is rendelkezett egy kötettel.²⁴ A berni reformátor, Benedikt Aretius több kommentárt is írt az Újszövetség könyveihez. Mosyknak az Apostolok cselekedeteihez írt kommentárja volt meg (4. tétel). Kálvin recepciójához hasonlóan Aretius is népszerű volt a református lelkészek között, így például a zempléni esperes, Miskolci Csulyak István tulajdonában is volt egy kommentárja.²⁵

A református ortodoxiát képviseli a gyűjteményben Hieronymus Zanchius és Raphael Eglinus kolligátuma (10. tétel), valamint a gályarab prédikátorok zürichi segítője, Johann Heinrich Heidegger (13. tétel), és Marcus Friedrich Wendelin (27. tétel). Mindegyik szerzőről elmondható, hogy jelentőst hatást gyakoroltak a magyarországi református egyházra, mert prédikációkban,²⁶ kol-

²¹ MONOK 2009, 42–43.

²² MONOK 2008, 1032; Ősz 2011, 672.

²³ MONOK 2012, 219.

²⁴ OLÁH 2020, 40–77; Ősz 2014, 401–402.

²⁵ OLÁH 2022, 56.

²⁶ CSORBA 2008, 130.

légiumi szabályzatokban,²⁷ külföldi tanulmányok alatt²⁸ gyakran visszaköszönnek az általuk képviselt tanok. A puritanizmussal, a karteizianizmussal és a coccejanizmussal folytatott viták során rendszeresen hivatkoztak rájuk.²⁹

A Mosyk könyvjegyzékében szereplő lutheránus szerzők sok tekintetben közel álltak a fentebb említett ortodoxokhoz, ugyanis elutasították a karteizianizmust. Így például Johann Heinrich Ursin (23. tétel) regensburgi esperes cáfolta Descartes tanait.³⁰ Polykarp Leyser (2. tétel) 1577-től wittenbergi professzorként a magyarországi alumnusokkal is kapcsolatba került, legismertebb közülük Újfalvi Imre.³¹ Mindezen túl Leyser művei több hazai gyűjteménybe is bekerültek.³² Johann Georg Dorsche (22. tétel) és Daniel Cramer (21. tétel) wittenbergi, illetve strasbourggi professzorok szintén közkedveltek voltak a Kárpát-medencében.³³

A 18. században Hollandiában és Erdélyben a coccejanizmus alapvetően meghatározta a teológiai gondolkodást, mert a teológiák tanárainak többsége szimpatizált ezzel az irányzattal.³⁴ Coccejus gondolatait a magyarországi peregrinusok is jól ismerték. Egyetemi tanulmányaik során meg kellett ismerniük még akkor is, ha nem értettek azzal egyet. 1665-ben például Eszéki István Coccejus tételeit cáfolta a megigazulásról.³⁵ Az 1730-as években Erdély és Hollandia között annyira aktívak voltak a teológiai kapcsolatok, hogy a coccejanizmus aktuális vitái igen rövid időn belül eljutottak a Kárpát-medencébe: 1734-ben Antonius Driessen több erdélyi lelkészt azzal vádolt, hogy Hermann Venema hatására remonstráns tanokat hirdetnek, és az erdélyi egyházkerület kénytelen volt ezeket az állításokat cáfolni.³⁶

Mosyk könyvjegyzékén összesen tíz tétel köthető a coccejanizmushoz. Az irányzat névadójának, Johannes Coccejusnak két műve volt meg neki: egy bibliakommentár és a szövetségtannal foglalkozó kötet (3., 15. tétel). Salomon van Til leideni professzor, Campegius Vitringa franekeri tanár, Jacob Alting groningeri orientalista, Friedrich Adolf Lampe utrechti egyháztörténész és Wilhelm Momma a 17-18. század fordulóján a coccejanizmus képviselőinek számítottak (1., 6., 7., 8., 9., 12., 14. tétel). Mindegyikük igen ismert volt a Kárpát-medencében.

²⁷ KÖBLÖS 2007, 76.

²⁸ IMRE 2012, 202–203.

²⁹ SZABÓ G. 1943, 34–54, 58–73, 78–93, 101–132.

³⁰ OLÁH 2022, 164.

³¹ SZABÓ A. 2017, 67–68.

³² SOLTÉSZNÉ 1997, 355–356.

³³ CSEPREGI 2000, 43.

³⁴ GRAAF 1979, 126–127.

³⁵ ASSELT 2001, 282; ZOVÁNYI 1890, 117.

³⁶ KOLUMBÁN 2012, 416.

cében. Köztudott Lampe szerepe Debreceni Ember Pál egyháztörténetének kiadásában, de azt is tudjuk, hogy Debreceni Ember a debreceni kollégiumban Momma műveiből tanult.³⁷ A Coccejust cáfoló³⁸ könyvek közül csak Peter van Mastricht teológiai kézikönyve szerepel a jegyzéken (5. tétel). Figyelembe kell viszont azt vennünk, hogy a Mosyk jegyzékén lévő coccejanus művek opera omniák, kommentárok és gyakorlati teológiai kézikönyvek, vagyis Mosyk a kortárs holland teológia felfogását figyelembe véve lelkészi munkájához szükséges könyvtárat állított össze.

A mindennapi lelkipásztori szolgálathoz Mosyk további négy könyvet tudott a gyűjteményéből használni. Johann Habermann 16. századi lutheránus teológus, jénai és wittenbergi professzor egy népszerű, a 19. századig sokszor kiadott imakönyv szerzője volt,³⁹ egyik kiadása Mosyknak is megvolt (24. tétel). Magától értetődik, hogy egy prédikátor katekizmusokat is forgat. A könyvjegyzéken szerepel egy latin nyelvű katekizmus is (16. tétel). Hendrik van Diest mintaprédikációi igen közkedveltek voltak, 1637-ben Nagyváradon is megjelentek.⁴⁰ Feltételezhető, hogy Mosyknak nem a magyar, hanem valamelyik holland kiadás volt meg, mert a könyvjegyzéke külföldön vásárolt köteteket tartalmazott (25. tétel). François du Jon konkordanciája az ígéhirdetésekre való felkészülést segíthette (11. tétel).

A puritanizmust mindösszesen egyetlen egy szerző képviseli, William Ames (17., 18. tétel) angol teológus és franekeri professzor. Ames a franekeri egyetemen magyar diákokkal szoros kapcsolatot ápolt, és nagy szerepe van abban, hogy a puritanizmus elterjedt Magyarországon.⁴¹ Mosyk könyvtárában a humanizmusnak is csak egy, bár jelentős szerzője található meg: Erasmus *Enchiridion militis Christiani* (20. tétel) című műve.

Összefoglalva a következőket állapíthatjuk meg. Mosyk gyűjteményének túlnyomó része a kortárs németalföldi református teológia hatását mutatja. Mind ezen túl a kálvinista és részben a lutheránus ortodoxia műveit szerezte meg. Abból a szempontból korszerűnek tarthatjuk a bibliotékáját, hogy a kortárs teológia szerzőit vásárolta meg. Nem törekedett viszont arra, hogy egy-egy teológiai kérdésben alaposabban elmélyedjen, mert mind a coccejanus, mind az ortodox szerzőktől bibliakommentárokat, prédikációkat és egyéb kézikönyveket, nem pedig speciális műveket szerzett meg. Ez a könyvtár egy falusi-mezővárosi lelkész munkáját tudta támogatni, tudományos tevékenység folytatására nem volt alkalmas.

³⁷ CSORBA 2017, 111–112.

³⁸ ASSELT 2001, 4.

³⁹ OLÁH 2022, 191.

⁴⁰ BARTÓK 1998, 195.

⁴¹ PETRŐCZI 2006, 119–121.

Függelék

*Specificatio librorum in tricesima detentorum*⁴²

In folio

1. Jacobi Alting Operum Tomus 2-dus, 3-tius, 4-tus et 5-tus

ALTING, Jacob: Opera omnia theologica, analytica, exegetica, practica, problematica et philologica, 1–5 Tom. Amstelaedami, excudit G. Borstius, 1685–1687. – HPB DE-601.GVK.147042879

2. Chemnitii Lyseri et Gerhardi Harmonia 4. evangelistarum 2 volumina

CHEMNITZ, Martin; LEYSER, Polykarp; GERHARD, Johann: Harmonia quatuor evangelistarum, a theologis celeberrimis, D. Martino Chemnitio primum inchoata, D. Polycarpo Lysero post continuata; atque D. Johanne Gerhardo tandem felicissime absoluta. Justo commentario illustrata etc. Tom. I–II. Genevae, ex typ. Petri Chouët Sen. 1645. – HPB DE-601.GVK.36036263X
Több kiadása is ismert.

3. Coccejus in Ezechielem et Jeremiam 1 volumen

COCCEJUS, Johannes: Opera omnia In tomo tertio continentur Commentarius in prophetiam et threnos Jeremiae. Commentarius in prophetiam Ezechielis. Amstelodami, Someren, 1673.

Több kiadása is ismert: 1689, 1701.⁴³

4. Aretius in Acta apostolorum

ARETIUS, Benedikt: Commentarii in sacram Actuum Apostolicorum historiam. Morgiis, excud. Ioannes Le Preux, illustrissimorum dominorum bernensium typographus, 1584. – DOI: 10.3931/e-rara-1604

Több kiadása is ismert.

In quarto

5. Maastricht Theologia practica

MAASTRICHT, Peter van: Theoretico-Practica theologia, qua, per Capita Theologica, pars dogmatica, elenctica et practica, perpetua symbibasei conjugantur.

⁴² MNL OL C 19 1750. október 26/a.

⁴³ ASSELT 2001, 31.

Amstelodami, Boom et Vidua, 1682. – HPB DE-601.GVK.187302367
Több kiadása is ismert.

6. Salamonis van Till Theologia paracletica

TIL, Salomon van: Theologia paracletica Variae conciones propheticae, emblematicae, dogmaticae, et nec non nova skiagraphia theologiae paracletica. Trajecti ad Rhenum, apud Jacob van Poolsum, 1724. – HPB DE-601.GVK.143763997

7. Salamonis van Till in Malachiam, Habac[uc] et canticum Mosis

TIL, Salomon van: Salomonis van Til Theol. Dordrac. Phosphorus Propheticus seu Mosis et Habakuki Vaticinia: Novo ad istius Canticum et hujus librum Propheticum Commentario illustrata, et cum justa rerum historia accuratius collata; hisce accedit Dissertatio Paradoxa Theologico-Chronologica de Anno, Mense et Die Nati Christi. Lugduni Batavorum, Luchtmans, 1700. – HPB FR-341725201.SUDOC.165080531

8. Salamonis van Till Homiliae catecheticae et festales

TIL, Salomon van: Homiliae catecheticae et festales; ut et plurimae ad infantiam ac passionem Christi spectantes; nec non quae pertinent ad decalogum. Trajecti ad Rhenum, apud Jacobum van Poolsum, 1714. – HPB DE-601.GVK.244810338

Több kiadása is ismert.

9. Lampe in Johan evangelistam, editio Belgica tribus tomis

LAMPE, Friedrich Adolf: Commentarius analytico-exegeticus tam literalis quam realis Evangelii secundum Ioannem. Amstelodami, Schoonenburg, 1724–1726, 1–3. vol. – HPB DE-601.GVK.146680391

Több kiadása is ismert.

10. Zanchius in Hoseam et Eglinus in apocalypsin 1 tomus

ZANCHIUS, Hieronymus: In Hoseam primum et difficillimum inter eos, quos minores vocant, prophetam commentarius. Neustadt/Haardt, apud haer. Wilhelmi Harnisii, 1600. – VD16 Z 75

EGLINUS, Raphael: Prophetia halieutica nova et admiranda, ad Danielis et Sacrae Apocalypseos calculum chronographicum, divina ope nunc primum in lucem productum, revocat: Qua et Apocalypseos et totius Ecclesiae militantis status notis et characteribus ... praemonstratur. Tiguri, [s. typ.], 1598. – VD16

E 597

Valószínűleg kolligátumról van szó, ezért szerepel a tételben két mű.

11. Francisci Junii Parallellorum locorum explicatio

DU JON, François: Sacrorum parallelorum libri tres, id est comparatio locorum scripturae sacrae, qui ex Testamento Vetere in Novo adducuntur. Heidelbergae, Hieronymus Commelinus, 1588. – VD16 D 2899

Ismert kiadásváriánsa: VD16 ZV 4796

12. Mommae Oeconomia

MOMMA, Wilhelm: Oeconomia temporum demonstrata. Lugduni Batavorum, Lopes de Haro, 1668. – HPB DE-601.GVK.150309082

Több kiadásban többféle címmel is megjelent „Oeconomia” című mű.

In octavo

13. Heideggeri Enchiridion Biblicum

HEIDEGGER, Johann Heinrich: Enchiridion Biblicum Succinctius: Quo Analysis singulorum V. et N. T. Librorum compendiose exhibetur; Memoriae promptius iuvandae gratia, ex diffusiori paulo Opere contractum. Tiguri, Gessnerus, 1680. – VD17 3:605385Y

Több kiadása is ismert.

14. Vitrinae Typus theologiae practicae

VITRINGA, Campegius: Typus Theologiae Practicae sive de Vita Spirituali, ejusque affectationibus, Commentatio. Franequerae, apud Wibium Bleck Bibliopolam, 1716. – HPB DE-601.GVK.143489933

Több kiadása is ismert.

15. Coccejus de Faedere et testamento Dei

COCCEJUS, Johannes: Collationes de foedere et testamento Dei: Ad illustrandam methodum et analogian doctrinae pietatis in Scripturis traditam. Franeke-rae, Ideardus Balck, 1648. – HPB DE-601.GVK.150205236

Több kiadása is ismert.

16. Catechesis Latina cum notis

Talán: LAURENTIUS, Jacobus: Catechesis Heidelbergensis Orthodoxa: Contra censuram et ut ipse vocat. Amstelredami, sumtibus Henrici Laurentii, 1625. –

HPB DE-604.VK.BV012124908

A tételt nem lehet egyértelműen azonosítani, mert a kora újkorban nagy számban jelentek meg latin nyelvű katekizmusok.

17. Amesius in psalmos

AMES, William: Lectiones in omnes psalmos Davidis. Amsterdami, Guil. Blavius, 1635. – HPB DE-601.GVK.151910715

Több kiadása is ismert.

In duodecimo

18. Amesii Casus conscientiae

AMES, William: De conscientia et eius iure, vel casibus libri quinque. Amstelodami, Jo. Janssonius, 1630. – HPB DE-601.GVK.151910677

Több kiadása is ismert.

19. Horologium theologicum Ryssenii

RIJSSEN, Leonard van: Horologium theologicum, demonstrans quomodo S.S. theologia ab attento et assiduo studioso semestri spatio commode addisci possit ... cui addita est, nova ... explicatio characteris Bestiae, Nominis et numeri 666 ... autore Leonardo Rijssenio. Lugd. Batavor., apud Fredericum Haaring, [s. a]. – HPB UK-LAMBETHANA.01.117868

20. Erasmi Enchiridion militis christiani

ERASMUS, Desiderius: Enchiridion Erasmi Roterodami Germani de milite Christiano. Lypsi, in aedibus Valentini Schumans, 1515. – VD16 E 2744

Több kiadása is ismert.

21. Crammeri Hortulus precum

CRAMER, Daniel: Flores Fragrantissimi meditationum precumq[ue] sacrarum: Ex Hortulo Animae Veteri. Hamburgi, ex Bibliopolio Frobeniano, 1611. – VD17 23:649157P

22. Derschaeus[!] de vero Christianismo

ARNDT, Johann; DORSCHÉ, Johann Georg: De Vero Christianismo Libri Quatuor Latine Versi, Nunc Accurato Studio Revisi, Et Cum Adnotationibus, Adhuc Ineditis, Theologi Celeberrimi Io. Georg. Dorschei, D. Editi A Io. Georgio Pritio, D. Lipsiae, sumtibus Gleditschii Senioris, 1704. – VD18 12919535

Több latin és német nyelvű kiadása is ismert.

23. Ursini Arboretum Biblicum

URSIN, Johann Heinrich: Johannis Henrici Ursini, Ecclesiae Ratisponensis Superintendentis Arboretum Biblicum In quo Arbores et frutices passim in S. Literis occurrentes, Notis Philologicis, Philosophicis, Theologicis, exponuntur, et illustrantur. Norimbergae, Tauberus–Gerhardus, 1663. – VD17 3:305400G
Több kiadása is ismert.

24. Avenarii Preces

HABERMANN, Johann: Preces Christianae omnis status, conditionis et vocationis Christianis hominibus, in plerisque tribulationibus et angustiis usui existentes ... Collectae iamdudum et Germanice conscriptae per M. Iohannem Avenarium. Argentorati, apud Bernhardum Iobinum, 1575. – VD16 ZV 7187
Több kiadása is ismert.

25. Diest Conciones funebres

DIEST, Hendrik van: Praxeos sacrae specimen quo continentur selectae aliquot conciones poenitentialis, funebres, praeparatoriae ad s. coenam et aliae miscellaneae, habitae olim in ecclesia reformata Emricensi. Hardervici, excud. Nicolaus à Wieringen, [1637]. – HPB DE-601.GVK.244809674
Több kiadása is ismert, Magyarországon is megjelent: RMNy 2500.

26. Calvin Conciones

CALVIN, Jean: Ioannis Calvini Homiliae Sive Conciones VII. Haru[m] concionu[m] argue[n]ta, et ipsam versionis ration[e]m Praefationes co[m]monstrabu[n]t. [Genève], Crispin, 1556. – HPB DE-601.GVK.30342172X
Kálvin prédikációinak számos kiadása létezik, ezért a tétel pontos azonosítása nem lehetséges.

27. Vendelini Philosophia moralis

WENDELIN, Marcus Friedrich: Philosophia Moralis: Praeceptis Succinctis Methodice comprehensa: Commentariis theoreticis et practicis e priscis Theologis, Philosophis, Oratoribus, Historicis et Poetis plene illustrata: Insuperque septem quaestionum moralium centuriis et epimetro logice libereque asserta et absoluta. Francofurti, Kleinius, 1647. – VD17 3:004292K
Későbbi kiadása: VD17 39:136828N

In summa volumina: 33.

Hivatkozott irodalom

- IAA RAA – *Inscriptiones Alborum Amicorum*, DOI: 10.14232/iaa. *Repertorium Alborum Amicorum*, <https://raa.gf-franken.de/de/startseite.html> (Utol-só megtekintés: 2025. 12. 20.)
- MNL OL – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár
- ASSELT 2001 – ASSELT, Willem J. van, *The federal theology of Johannes Cocce-jus*, Leiden, Boston, London, Brill, 2001 (Studies in the history of christian thought, 100).
- BARCSA 1908 – BARCSA János, *A Tiszántúli Református Egyházkerület törté-nelme, 2. köt., 1711–1822*, Debrecen, Debreczen sz. kir. város Könyvnyom-da-Vállalata, 1908.
- BARTÓK 1998 – BARTÓK István, „Sokkal magyarabbúl szólhatnánk és írhat-nánk”, *Irodalmi gondolkodás Magyarországon 1630–1700 között*, Bp., Aka-démiai, Universitas, 1998 (Irodalomtudomány és kritika).
- BÓNISNÉ WALLON 1973 – BÓNISNÉ WALLON Emma, *Acta cassae parochorum, egyházmegyék szerint besorolt iratok, 4. füzet, Nagyvárad, munkácsi, besz-tercebányai, nyitrai, pécsi, rozsnói, szombathelyi és szepesi egyházmegye 1733–1779*, Bp., MTA Művészettörténeti Kutatócsoport, 1973.
- BOZZAY, LADÁNYI 2007 – BOZZAY Réka, LADÁNYI Sándor, *Magyarországi di-ákok holland egyetemeken 1595–1918*, Bp., ELTE Levéltára, 2007 (Magyar-országi diákok egyetemjárása az újkorban, 15).
- CSEPREGI 2000 – CSEPREGI Zoltán, *Magyar pietizmus 1700–1756*, Bp., Teoló-giai Irodalmi Egyesület, 2000 (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgal-maink történetéhez, 36).
- CSORBA 2008 – CSORBA Dávid, „A sovány lelket meg-szépíteni”, *Debreceni prédí-kátorok 1657–1711*, Debrecen, Hernád, 2008 (Nemzet, egyház, művelődés).
- CSORBA 2017 – CSORBA Dávid, *A kálvinista Collegiumok régimódi okta-tási modellje, avagy a kooperatív tanulás előképe = Sárospataki Füzetek*, 21(2017), 107–119.
- EMŐDI, LÁNGI 2004 – EMŐDI Tamás, LÁNGI József, *A síteri református temp-lom építészettörténeti és falkép-restaurátori kutatása = Arhitectura religio-asă medievală din Transilvania 3.*, szerk. Daniela-Rusu MARCU-ISTRATE, Adrian ANDREI, SZŐCS Péter Levente, Satu Mare, Muzeului Sătmărean, 2004, 203–237.
- FELHŐ, VÖRÖS 1961 – FELHŐ Ibolya, VÖRÖS Antal, *A Helytartótanácsi Levél-tár*, Bp., Akadémiai, 1961, (A Magyar Országos Levéltár kiadványai I., Le-véltári leltárak, 3).

- GÖMÖRI 2005 – GÖMÖRI György, *Magyarországi diákok angol és skót egyetemeken 1526–1789*, Bp., ELTE Levéltára, 2005 (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban, 14).
- GRAAF 1979 – GRAAF, Gerrit Hendrik van de, *A németalföldi akadémiák és az erdélyi protestantizmus a 18. században*, Kolozsvár, Egyetemi Fokú Protestáns Teológiai Intézet, 1979.
- HEGYI, SZÖGI 2016 – HEGYI Ádám, SZÖGI László, *Magyarországi diákok svájci egyetemeken és főiskolákon 1526–1919*, Bp., ELTE Levéltára, 2016 (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban, 23).
- HUNYADI 1794 – HUNYADI Ferenc, *Keresztyén archivarius*, I., Vátzon, Máramarossi Gottlieb Antalnál, 1794.
- IMRE 2012 – IMRE Mihály, *A marburgi magyar peregrináció és a Verbesserungswerk kapcsolata* = IMRE Mihály, *Az isteni és az emberi szó párbeszéde*, Debrecen, Hernád, 2012 (Nemzet, egyház, művelődés, 7), 197–213.
- KOLUMBÁN 2012 – KOLUMBÁN Vilmos József, *Holland irányzatok és erdélyi követők* = *Református Szemle*, 105(2012/4), 404–422.
- KÖBLÖS 2007 – KÖBLÖS József, *Törvényalkotási folyamat a pápai kollégiumban a XVIII. század végéig* = *Acta Papansia*, 7(2007), 73–82. <https://doi.org/10.55954/AP.2007.1-2.73>
- KtF I–XV. – *Könyvtártörténeti füzetek*, szerk. MONOK István, I–XV. köt., Szeged–Bp., 1981–2022.
- MADAS, MONOK 2003 – MADAS Edit, MONOK István, *A könyvkultúra Magyarországon a kezdetektől 1800-ig*, Bp., Balassi, 2003.
- MONOK 2008 – MONOK István, *Magyar diákok olvasmányai hollandiai diákéveik alatt a 17–18. század fordulóján* = „Nem süllyed az emberiség!” *Album amicorum Szörényi László LX. születésnapjára*, főszerk. JANKOVICS József, Bp., MTA ITI, 2008, 1025–1034.
- MONOK 2009 – MONOK István, *Református könyvgyűjtők, református gyűjtemények a kora újkori Magyarországon* = *Kálvin hagyománya, Református kulturális örökség a Duna mentén*, szerk. FARBAKY Péter, KISS Réka. Bp., Budapesti Történeti Múzeum, 2009, 42–46.
- MONOK 2012 – MONOK István, *Minister reformatus doctus, Bod Péter, és a vele kortárs református értelmiség műveltsége* = *Theologiai Szemle*, Ú. f. 55(2012), 218–223.
- OLÁH 2020 – OLÁH Róbert, *Kálvin műveinek recepciója a 16–17. századi Magyarországon*, Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerület, 2020 (Református művelődéstörténeti füzetek, 9).
- OLÁH 2022 – OLÁH Róbert, *Miskolci Csulyak István és Tofeus Mihály könyves műveltsége*, Sárospatak, Hernád, 2022 (Hit és kultúra, 7).

- Ősz 2011 – Ősz Sándor Előd, *Ismeretlen lelkészi könyvtár a 17. század végéről* = *Református Szemle*, 104(2011/6), 659–684.
- Ősz 2014 – Ősz Sándor Előd, *Bibliotheca Calviniana Transylvanica*, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum Egyesület, 2014 (Erdélyi református egyháztörténeti füzetek, 21).
- PETRŐCZI 2006 – PETRŐCZI Éva, *Pengeváltás nélkül – Miskolci Csulyak Gáspár és Telkibányai István vitája a puritanizmusról* = PETRŐCZI Éva, *Puritánia*, Bp., Universitas, 2006 (Historia litteraria, 20), 110–122.
- RÓMER 1874 – RÓMER Ferenc Flóris, *Régi falképek Magyarországon*, Bp., Eggenberger, 1874, (Monumenta Hungariae Archeologica).
- SÁMI 1985 – SÁMI Mihály, *A Síteri Református Egyházközség és műemléktemplom rövid története* = *Református Szemle*, 78(1985/1), 34–36.
- SOLTÉSZNÉ 1997 – SOLTÉSZ Zoltánné, *Egy 1580. évi Augustana Confessio-kiadás reneszánsz kötése és possessorai* = *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve (1991–1993)*, Bp., 1997, 349–364.
- SZABADI 2013 – SZABADI István, *Intézménytörténeti források a Debreceni Református Kollégium Levéltárában*, I., Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerület, 2013.
- SZABÓ A. 2017 – SZABÓ András, *Coetus Ungaricus, A wittenbergi magyar diákság 1555–1613*, Bp., Balassi, 2017 (Humanizmus és reformáció, 37).
- SZABÓ G. 1943 – SZABÓ Géza, *A magyar református orthodoxia*, Bp., Balás László, 1943 (A közép-dunai protestantizmus könyvtára, Magyar és szlovák sorozat, 5).
- SZÖGI 2003 – SZÖGI László, *Magyarországi diákok lengyelországi és baltikumi egyetemeken és akadémiákon 1526–1788*, Bp., ELTE Levéltára, 2003 (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban, 9).
- SZÖGI 2022 – SZÖGI László, *Peregrinatio academica*, Bp., ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár, 2022 (Felsőoktatástörténeti kiadványok, 26).
- TAR 2004 – TAR Attila, *Magyarországi diákok németországi egyetemeken és akadémiákon 1694–1789*, Bp., ELTE Levéltára, 2004 (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban, 11).
- TÓTH 1894 – TÓTH Sámuel, *Adalékok a tiszántúli ev. reformált egyházkerület történetéhez*, 1–2. köt., Debrecen, Város Könyvnyomdája, 1894.
- ZOVÁNYI 1890 – ZOVÁNYI Jenő, *A coccejanismus története*, Bp., Hornyánszky Viktor, 1890.